

De bijbelse kernwoorden worm en mol

A. OVER HET WOORD WORM

I.A HET OUDE TESTAMENT

Onderstaande gegevens zijn verzameld uit Gesenius' Hebr. und Aram. Handwörterbuch; 16^e Aufl. 1915 en Abr. Trommius, Nederlandse Concordantie (6^e herz.dr.). Zie onder I.A.a.

הַחֲלָעָה (vgl. zu תלע) Jes 14 11. Hi 25 6† u. חֲלָעָה, m. suff. חֲלָעָהּ. חֲלָעָה — 1. Wurm, d. Pflanze verderbend Dt 28 39. Jon 4 7, vgl. חֲלָעָה. Ex 16 20; in den Gräbern Jes 14 11. 66 24; als Bild des Schwachen u. Unbedeutenden Jes 41 14. Ps 22 7. Hi 25 6. — 2. der Kermeswurm (s. zu שָׁנִי חֲלָעָה שָׁנִי Ex 25 4. 26 1. 31. 36. 27 16. 28 5. 6. 8. 15. 33. 35 6. 23. 25. 35. 36 8. 35. 37. 38 18. 23. 39 1—3. 5. 24. 29. Nu 4 8; שָׁנִי חֲלָעָה Lv 14 4. 6. 49. 51. 52. Nu 19 6.†

I.A.a. Betekenis van de tekstgegevens

1. Worm

a) die het geplante verderft (Deut.28:39; Jona 4:7); zie ook Ex.16:20, 24 (het manna doet stinken)

b) die in de graven werkt (Jes.14:11; 66:24)

c) die het beeld is van het zwakke en onbedui-

dende (Job 25:6; Ps. 22:7; Jes.41:14).¹

2. De andere in Gesenius genoemde teksten (toola'ath sjani') hebben betrekking op scharlaken(rode) (tussen rood en oranje) ofte wel karmozijnen verfstof, gewonnen uit een schildluis (*Dactylopius coccus*), op de bladeren van de Quercus coccifera.. Vaak genoemd in Exodus, Numeri, Leviticus (in de offerdienst). Ook bijv. in Jes.1:18: al waren uw zonden als scharlaken...; zie ook Joz. 2:18 (scharlaken koord aan het huis van Rachab; vgl. Hoogl.4:3). Vgl. ook Matth.27:23 (purperen kleeft van Jezus).

Uit E-sword/ ISBE: De scharlaken worm heet *Cermes vermilio*, een schaal-insect die zich voedt met de sap van de bladeren van de eik en gebruikt wordt voor het produceren van een rode verfstof, gemaakt van de dode lichamen van de vrouwtjes. De Arabieren noemen het een worm (algemeen woord voor verschillende insectenlarven) In het Duits Kermes-worm.

I.A.b. Samenvatting en toepassing (korte uitleg van enkele opgesomde teksten)

1.In Ex.16 (zie vooral vers 20 en 24) wordt ons het indrukwekkende verhaal verteld van het manna dat uit de hemel viel tijdens de woestijnreis van het volk Israël door de Sinaiwoestijn.

E: Besides the numerous passages, mostly in Ex, referring to the h, with shānī, is translated “scarlet,” there are eight passages in which these denote worms which occur in decaying organic matter or in [4:11](#); [Isa 66:24](#)); or which are destructive to plants ([Deu 28:39](#); ; used as a term of contempt or depreciation ([Job 25:6](#); [Psa 22:6](#);

[Isa 41:14](#)).

Rimmah is used in the same senses. It occurs with tōla'ath as a synonym in [Exo 16:24](#); [Job 25:6](#); [Isa 14:11](#). In [Job 25:6](#), English Versions of the Bible, rendering both tōla'ath and rimmāh by “worm,” 'ēnōsh and 'ādhām by “man,” and introducing twice “that is a,” makes a painfully monotonous distich out of the concise and elegant original, in which not one word of the first part is repeated in the second.

Wat is dat', vraagt men verwonderd. Ma-nah? ² Ze kunnen er geen naam aan geven. Het is gekomen met de dauw van de hemel als hemelbrood. Het ligt als witte rijm, als kleine ronde korianderkorrels die naar anijs ruiken op het grauwe woestijnzand.

Alle dagen en voor heel het volk genoeg. Ieder mocht oprapen zoveel hij wilde, voor zichzelf en heel zijn gezin. Niet meer dan voor een dag tegelijk. Niemand mocht iets ervan bewaren tot de volgende morgen. Want dan kropen er wormen door en stonk het. De God van Israël zorgde dagelijks voor Zijn volk. En hun gebed mocht dan ook elke dag zijn: Geef ons heden ons dagelijks brood. Wie meer dan voor een dag brood inzamelde, werd gestraft met wormen. Het bederf van het beste is het slechtste.

Alleen op de vrijdag mocht Israël voor twee dagen manna verzamelen (ook voor de komende sabbat). Dan stonk het niet en er kropen geen wormen door. De sabbat was toch immers de dag van: op de plaats rust.

2. De worm zal het afeten (Deut.28:39). Dat is een vloek van God. Als Israël ongehoorzaam is, kan het Gods ongenoegen aan de wormen aflezen. Want de grote God in de hemel heeft het voor het zeggen. Hij zegent het veldgewas op de aarde met zon en regen. Maar Hij heeft ook heerschappij over het ongedierte in de aarde.

In het boek Jona komt dat zo treffend naar voren. Jona zit op een dag heerlijk in de schaduw van een wonderboom die in een enkele dag is gegroeid. Wat een verademing voor deze amechtige profeet. Maar de volgende morgen is de boom verdwenen. Een worm heeft de wortel aangetast. Vgl. Jona 4:7. We lezen herhaaldelijk in Jona's boek: God beschikte, een geweldige storm, een grote vis, een wonderboom, een miezerige worm. God beschikt over alles, in de geschiedenis, in de natuur, ook over wormen in de grond. Hoe bestaat het? Wie geen oog heeft voor het kleine, ziet tenslotte ook de grote dingen over het hoofd.

Wormen zijn een gretige prooi voor vogels als de merel en de kraai. Maar wormen kunnen ook veel onheil aanrichten aan het gewas des velds. En hoe kunnen ook wormen in de lichamen van overledenen in de graven niet hun ontluisterend werk doen.

3. Er is alle reden voor ons mensen om onze hoogmoedswaan af te leggen. Als u dit nog niet weet, moet u Job 25:6 maar eens lezen. Wat is de mens... Een sterveling, een mensenkind: een worm.³ Bildad houdt dit Job voor. Een mens is een made en des mensenkind een worm. Houd u niet groot voor de hoge God.

Niemand zal in dit soort bijbelwoorden een verheffend mensbeeld vinden. Dat is het ook niet. Ken uzelf (Grieks gezegde: Gnoothi seauton). De Bijbel zegt: Vernedert u onder de krachtige hand van God. Ook Babel, de aartsvijand van Israël moet dat weten. Jesaja heeft het oordeel

² Zo o.a. ook Adam Clarke in *The Bethany Parallel Commentary on the Old Testament* (Minneapolis, Minnesota; 1985; blz. 171; hij wijst terecht op wat er volgt in vs.15: 'Want zij wisten niet wat het was'. Andere verklaarders denken aan: dit is een gave (van de hemel).

De korianderplant (zie afbeelding; met witte en rode bloemen) heeft een sterke geur. Ze wordt heden ten dage in Egypte en in het heilige land als specerij gekweekt; ze wordt ook in de geneeskunde gebruikt. De vrucht heeft een kogelronde vorm. Zo VILH. MØLLER-CHRISTENSEN/ K.E. JORDT JØRGENSEN in *Plantenleven in de Bijbel* (BBBserie; vert. Jac. M. Vreugdenhil en J. W. de Groot; Baarn 1957; s.v. koriander); blz.73v.

³ M.Henri schrijft: The children of men, though noble creatures, are before God but as worms of the earth ([Job 25:6](#)): *How much less does man shine in honour, how much less is he pure in righteousness that is a worm, and the son of man, whoever he be, that is a worm! - a vermin (so some), not only mean and despicable, but noxious and detestable; a mite (so others), the smallest animal, which cannot be discerned with the naked eye, but through a magnifying glass. Such a thing is man'.*

van God over Babel laten horen: De maden zullen onder u gestrooid worden en de wormen zullen u bedekken (Jes. 14:11).

4. De dichter van Psalm 22 eigent zich dit oordeel van God toe. ⁴ Lees vs.7 waar hij zegt: Ik ben een worm, geen man. Wij zingen deze woorden in de lijdenstijd met het oog op Jezus. Was Hij in Zijn strijd in Gethsemané niet als een worm, geen man? Hoe vernederend. En kan Hij juist zo niet de Redder zijn van reddeloos verlorenen?

5. Als wij tenminste de ons verleende genadetijd niet ongebruikt voorbij laten gaan. Want dan blijft er niets anders voor ons over dan wat we lezen in het laatste vers van Jesaja's profetieën (66:24) over de dode lichamen van die hebben overtreden tegen de Heere. Hun worm zal niet sterven en hun vuur zal niet uitgeblust worden. Met deze uitdrukkingen wordt in het NT geschreven over de hel. Zie onder NT: Mark.9:44, 46, 48. Wie zich helwaardig weet, moet vooral ook lezen wat er in punt 6 van deze samenvatting/ toepassing staat.

6. Gelukkig is er ook een andere kant. In Jes. 41:14 lezen we: Vrees niet, gij wormpje Jakobs, gij volkje Israëls. Ik help u, spreekt de Heere, en uw Verlosser is de Heilige Israëls. De uitdrukking 'wormpje' herinnert aan Ps. 22:7. De Heere heeft intens medelijden met Zijn volk om der wille van de Messias. Het verkleinwoord 'je' bij worm en volk is namelijk veelzeggend. Luther schrijft over 'het arme hoopje Israël'. Vgl. Gen.34:30; Deut.4:27. Israël was als volk uiteengevallen en geworden tot een aantal individuen, her en der verstrooid. Maar het zou zo niet blijven.⁵ De Heilige van Israël zou het voor Zijn volk opnemen. Vast en zeker. En dat heeft deze God altijd al zo gedaan. Op die God vertrouwt geen sterveling tevergeefs.

II. HET NIEUWE TESTAMENT

II.A. Het Griekse woord in het NT voor worm is σκωληξ.

II. A.a Tekstgegevens (volgens Trommius)

- Waar hun worm niet sterft (Mark.9:44,46,48)
- Werd van de wormen gegeten en gaf de geest (Hand.12:23)

I.A.b. Samenvatting en toepassing

1. In de tekstgegevens van Markus 9:43vv wordt nadrukkelijk over de helse straf gesproken, de plaats waar de worm niet sterft en het vuur niet wordt uitgeblust.⁶ Ik ga ervan uit, dat de

⁴ In de commentaar van Keil-Delitz lezen we: 'Every word of [Psa_22:7](#) is echoed in the second part of the Book of Isaiah. There, as here, Israel is called a worm, [Isa_41:14](#); there all these traits of suffering are found in the picture of the Servant of God, [Isa_49:7](#); [Isa_53:3](#), cf. [Isa_50:6](#), and especially [Isa_52:14](#) "so marred was His appearance, that He no longer looked like a man'.

⁵ In de verklaring van Keil-Delitz lezen we heel treffend: "I help thee" (perfect of certainty) is Jehovah's solemn declaration; and the Redeemer (*redemptor*, [Lev_25:48-49](#)) of His now enslaved people is the Holy One of Israel, with His love, which perpetually triumphs over wrath. Not only will He set it free, but He will also endow it with might over its oppressors...".

⁶ Zie hierover verder het door mij behandelde kernwoord 'binnen/ buiten zijn' (noot 4). Ik citeer hier Robertson's Word Pictures in Bible Works waar gezegd wordt: n.a.v. Openb.22:15 over 'buiten': '...The lake that burns with fire and brimstone, the second death. Both are pictures (symbolic language) of hell, the eternal absence from fellowship with God. Another time Jesus spoke of "the

Heere Jezus in Zijn gebruik van deze uitdrukkingen herinnerd wilde hebben aan het dal des zoons van Hinnom/ Ge Hinnom (even buiten Jeruzalem) (zie afbeelding). Dit was een vuilnisbelt en verbrandingsplaats waar altijd brandend vuur was en wormen in onbegraven lijken. Beelden van de hel; deze wordt in het Grieks Gehenna genoemd.⁷ Als onze hand, voet of oog ons ten val wordt en de kleinen die in Jezus geloven daardoor van God losraken, kan dit ons brengen in het eeuwige helse vuur. Eeuwig, dat is: onbegrensd (net als het heelal). Wie zou niet vrezen?

2. Tenslotte. In Hand.12:21vv wordt ons door Lukas verteld van Herodes, dat hij zittend op de rechterstoel, bekleed met een koninklijke kleed een rede hield en dat het volk hem toen als was hij god, hem toeriep: Een stem Gods en niet van een mens. Meer meteen sloeg hem een engel des Heeren, omdat hij God niet de eer gaf. En dan lezen we, dat hij door de wormen werd gegeten en de geest gaf.

Letterlijk staat hier: hij werd een worm gegetene (door wormen in de darmen). Hoogmoed komt voor de val (vgl. Dan.4:30). Robertson's Word Pictures (Bible Works) vermeldt bij deze plaats Herodotus (IV.205) die Pheretima, koningin van Cyrene die een menigte van wormen had die haar vlees aten, toen zij nog in leven was. Josephus (Ant.XIX.8.2) zegt, dat Herodes Agrippa nog vijf dagen leefde en zegt, dat de verrotting van zijn vlees wormen voortbracht (dit is in overeenstemming met wat Lukas schrijft). Josephus geeft nog een (bijgelovig) detail over een uil die op een van de touwen van het zonnescherm van zijn theater zat, terwijl het volk hem vleide, een voorteken van zijn dood.

Sic transit gloria mundi – zo gaat de roem der wereld voorbij.

Even buiten de zuidelijke muur van Jeruzalem ligt het dal (des zoons) van Hinnom waar eenmaal t.t.v. koning Manasse) kinderooffers werden gebracht aan Moloch.

outer darkness"(Mt 8:12; 22:13; 25:30), outside of lighted house, as the abode of the damned. Another symbol is the worm that dies not (Mr 9:48).⁷

⁷ Een ander citaat uit het in de vorige noot genoemde woordenboek ad Mark.9:43 (asbeston = onuitblusselijk): 'It occurs often in Homer. Our word asbestos is this very word. Mt 18:8 has "into the eternal fire." The Valley of Hinnom had been desecrated by the sacrifice of children to Moloch so that as an accursed place it was used for the city garbage where worms gnawed and fires burned. It is thus a vivid picture of eternal punishment. '

B. OVER HET WOORD MOL

Het tweede woord dat we hier bespreken is het woord mol. Ook een dier dat door de grond kruipt.

I. HET OUDE TESTAMENT

תְּנִשְׁמַת (Lag., Ü. 130) i. p. תְּנִשְׁמַת — 1. Lv 11 30 ein unreines vierfüßiges Tier, nach Boch., H. 1 1083, u. d. meisten: das Chamäleon, v. נִשְׁמַת atmen, weil es n. d. Meinung des Altertums nur v. d. eingeatmeten Luft lebt (Plin. N. h. 8 51). — 2. Lv 11 18. Dt 14 16 ein unreiner Vogel, n. d. überwiegenden Tradition eine Eulenart, vgl. Dillm.†

I.A.a. Betekenis van de tekstgegevens

Mol

1. Het Hebreeuwse woord תְּנִשְׁמַת

(zie hiernaast) is te vinden in Lev.11:30. Hier wordt de mol naast zeven andere kruipende dieren genoemd als een onrein dier. De Septuagint vertaalt

met *ασπαλαξ*. De Vulgaat heeft: talpa (mol). Terecht wordt in E-sword/ ISBE opgemerkt: ‘The European “mole,” *Talpa europea*, is extensively distributed in the temperate parts of Europe and Asia, but is absent from Syria and Palestine.’ NB: Op vele plaatsen was de grond in Kanaän te ondiep voor de mol. Wel kwam in Palestina de *Spalax typhlus* voor. Ook deze mol maakt tunnels. Zij is plantenetend (bemachtigt groeiende planten en trekt die in haar hol. Ze teert slechts op ingeademde lucht (Plin.N.h.8 51).

Het boven genoemde Hebreeuwse woord kan ook dienen als aanduiding van een in Lev.11:18; Deut.14:16 genoemde onreine vogel (soort uitl). Maar dat laten we hier buiten beschouwing.

2. Er is echter nog een ander Hebreeuws woord voor mol dat gebruikt wordt in Jes. 2:20 *הַפְּרָרוֹת* geschreven als één woord of twee aan elkaar gekoppelde woorden. Het is een woord dat samenhangt met het werkwoord graven. De Statenvertaling geeft dit vers weer als: In die dag zal de mens zijn zilveren afgoden, en zijn gouden afgoden, welke zij zich gemaakt hadden, om zich *daarvoor* neder te buigen, wegwerpen voor de mollen en de vleermuizen

Het woord mol komt in het NT niet voor.

I.A.b. Samenvatting en toepassing (korte uitleg van Jes. 2:20).

1. Jesaja profeteert in deze tekst, dat de Heere op Zijn tijd zal komen om Israël te oordelen. Dan zullen de afgodendienaars hun zilveren en gouden afgoden die zij zich gemaakt hebben om zich daarvoor neer te buigen, wegwerpen voor de mollen (letterlijk wegwerper van de grond) en de vleermuizen (Jes. 2:20). Zij zullen overtuigd zijn van de waardeloosheid ervan...en de afgodsbeelden van goud en zilver vervloeken en wegwerpen in de molshopen en holen van de vleermuizen om hen te verbergen voor de Rechter der aarde, bevrijd van deze nutteloze en verdoemelijke last.

Op de grote dag van het oordeel vanwege de schrik des Heeren (Jes. 2:21) zal de mens in de spelonken en rotsen willen gaan (bergen valt op ons, heuvelen bedekt ons). Maar zal hij daar redding vinden? Nee. Hij zal met al zijn afgoden in de afschuwelijkste plaatsen komen temidden van het ongedierte . Alleen die de Naam des Heeren zal aanroepen en intijds de

toevlucht neemt tot de kruisheuvel Golgotha, zal zalig worden. Neem het ter harte. En ga niet blind als de mollen voort op de weg van het verderf.⁸

⁸ In deze voordracht is gebruik gemaakt van 1. Gesenius' *Hebr. und Aram. Handwörterbuch*; 16^e Aufl. 1915, s.v. de Hebr.woorden voor worm en mol. 2. Trommius' *concordantie*, s.v. worm en mol 3. E-sword (comm. van M.Henri en Keil-Delitz) + ISBE.(encyclopedie) 4. *The Bethany Parallel Commentary on the Old Testament* (Minneapolis, Minnesota; 1985; 5. VILH. MØLLER-CHRISTENSEN/ K.E. JORDT JØRGENSEN, *Plantenleven in de Bijbel* (BBBserie; vert. Jac. M. Vreugdenhil en J. W. de Groot; Baarn 1957; s.v. koriander); 6. Robertson's Word Pictures in Bible Works.